

Yhä useammat alle 3-vuotiaat osallistuvat varhaiskasvatukseen – Suomessa kehitys hitaampaa kuin muualla Euroopassa

Varhaiskasvatuspalvelut helpottavat työn ja perheen yhteensovittamista niin äideillä kuin isilläkin. Tämän lisäksi varhaiskasvatuksella on havaittu olevan myönteisiä vaikutuksia lapsen kehitykseen erityisesti niillä lapsilla, joilla on vähemmän sosioekonomisia resursseja (Van Huizen & Plantenga, 2018). Samalla kuitenkin tiedetään, että Euroopan maissa korkeasti koulutettujen vanhempien lapset osallistuvat varhaiskasvatukseen muita useammin (Pavolini & Van Lancker, 2018). Euroopan unionin tavoite on, että vuoteen 2030 mennessä lähes kaikki kolme vuotta täyttäneet lapset osallistuisivat varhaiskasvatukseen. Alle kolmevuotiaiden osalta tavoiteltu osuus on 45 prosenttia.

Tuoreen tutkimuksemme tarkoituksena oli saada kuva siitä, miten varhaiskasvatukseen osallistumisen yhteys vanhempien sosioekonomiseen asemaan on muuttunut Euroopassa vuosina 2004–2019 (Välimäki ym. 2024). Tutkimuksessa olemme kiinnostuneita erityisesti äidin koulutuksen yhteydestä alle kolmevuotiaiden lasten hoitoratkaisuun.

Suomessa kotihoidontuki on suosittu etuus, mutta varhaiskasvatukseen osallistuminen on yleistynyt

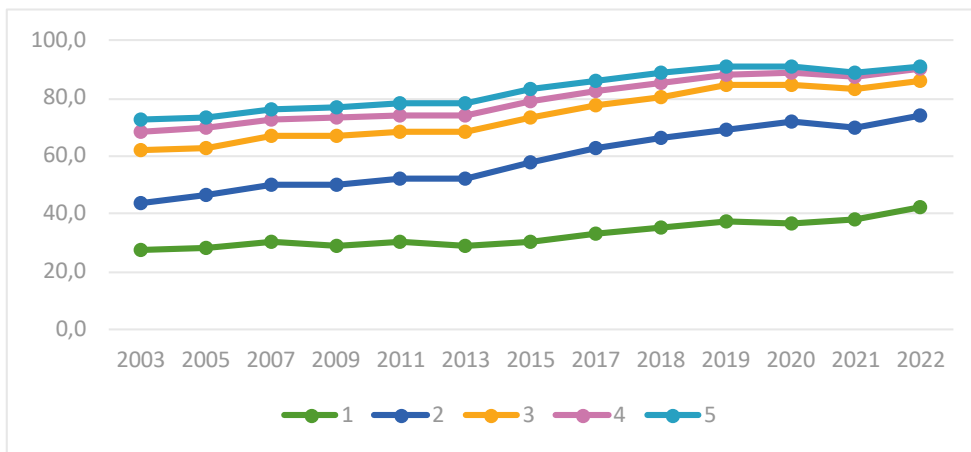
Suomessa lapsilla on subjektiivinen oikeus varhaiskasvatukseen riippumatta vanhempien työtilanteesta. Oikeus alkaa vanhempainvapaan päättyessä. Tällainen oikeus on eurooppalaisittain harvinainen. Lisäksi asiakasmaksut ovat tulositonnaisia, eivätkä pienituloiset vanhemmat maksa niitä lainkaan. Tältä osin Suomen perhepolitiikka tukee varsin vahvasti kaikkien lasten osallistumista varhaiskasvatukseen.

Etenkin alle kolmevuotiaiden lasten osal-

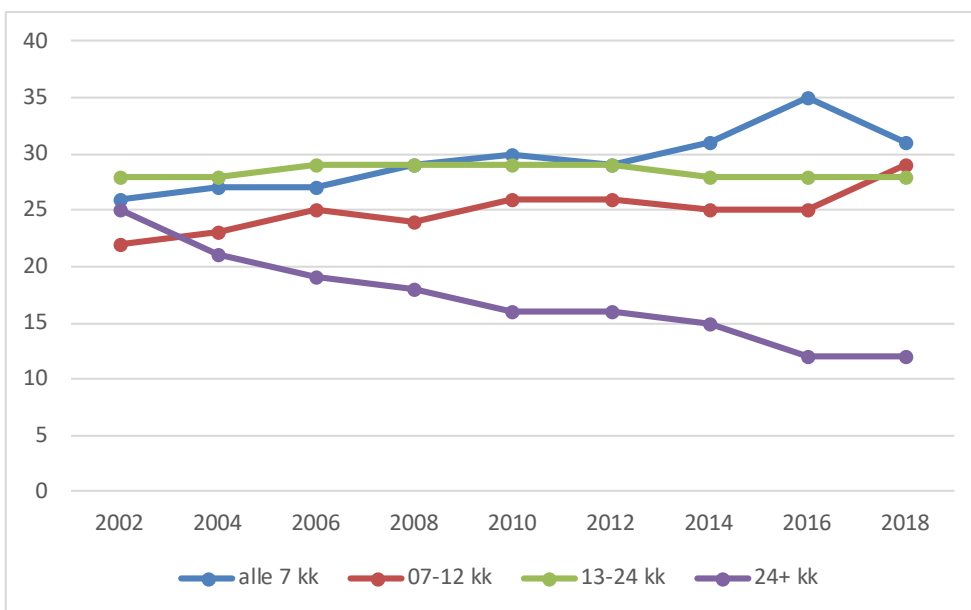
- Euroopan unionin tavoitteena on, että 45 prosenttia alle kolmevuotiaista lapsista osallistuisi varhaiskasvatukseen.
- Alle kolmevuotiaiden osallistuminen varhaiskasvatukseen on 2000-luvulla yleistynyt useimmissa Euroopan maissa. Näin on tapahtunut myös Suomessa, mutta hitaammin kuin muissa maissa.
- Korkeasti koulutettujen äitien lapset osallistuvat varhaiskasvatukseen muita enemmän, ja viime vuosina koulutusryhmien väliset erot ovat useissa maissa kasvaneet.
- Suomessa vähän koulutettujen äitien lapset ovat muita pidempään varhaiskasvatuksen ulkopuolella. Tämä johtuu erityisesti pitkäaikaisesta kotihoidon tuen käytöstä.

listumisaste on silti ollut matala (kuvio 1). Tätä selittää kotihoidon tuki, jonka turvin vanhempi voi vanhempainvapaan päätyttyä hoitaa lasta kotona vaihtoehtona varhaiskasvatukselle. Kotihoidon tuki on suosittu etuus, jota valtaosa perheistä käyttää ainakin jonkin aikaa vanhempainvapaan jälkeen (Miettinen & Saarikallio-Torp, 2023). Pidemmän poissaolon työelämästä mahdollistaa hoitovapaa, johon työntekijällä on oikeus hänen hoitaessaan alle 3-vuotiasta lasta kotona.

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on kuitenkin 2010-luvulla yleistynyt etenkin kaksivuotiaiden lasten ikäryhmässä samalla, kun pisimpien kotihoidon tukikausien osuus on pienentynyt (kuviot 1 ja 2).

Kuvio 1. Varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten osuus ikäryhmittäin (1–5-vuotiaat) vuosina 2003–2022, % (Lähde: THL & Tilastokeskus).

Kuvio 2. Eri pituisten kotihoidon tukikausien osuus kotihoidon tuen käyttäjillä vuosina 2002–2018 päätyneiden vanhempainrahakausien jälkeen, % (Lähde: Kela).

Osallistumisaste on noussut kaikissa Euroopan maissa

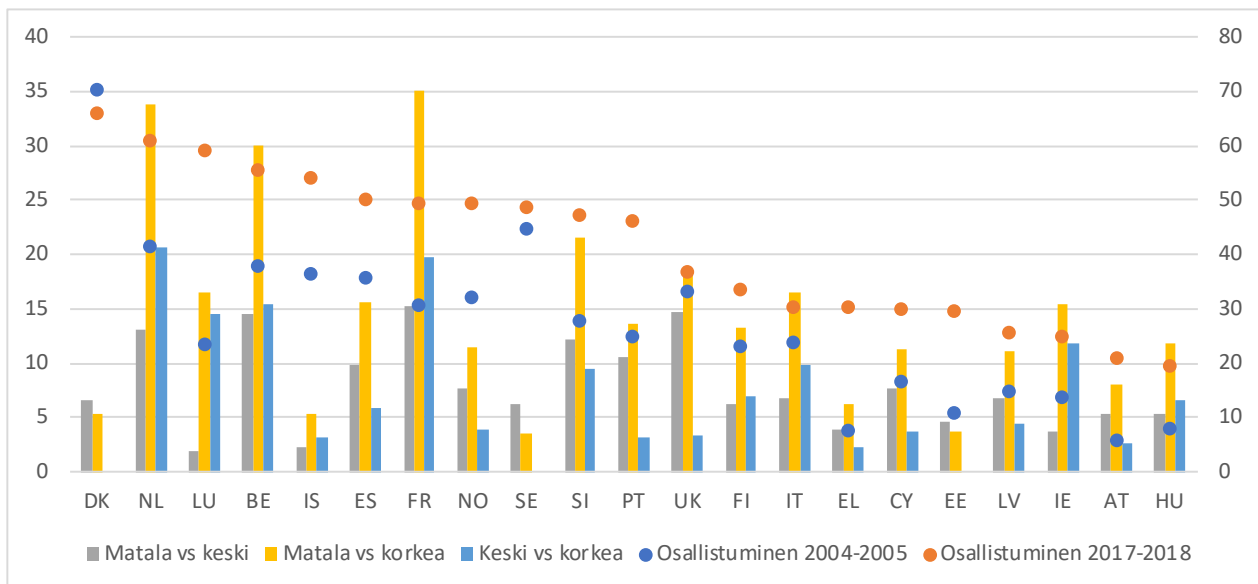
Alle kolmevuotiaiden lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on yleistynyt melkein kaikissa EU-maissa 2000-luvun alusta lähtien (kuvio 3). Suurinta kasvu on ollut Luxemburgissa ja Virossa, vähäisintä puolestaan Ruotsissa ja Italiassa.

Vuonna 2018 korkein osallistumisaste oli Tanskassa, Alankomaissa ja Luxemburgissa ja matalin Irlannissa, Unkarissa ja Itävallassa. Maiden välisiä eroja selittävät eri maissa erilaiset tekijät, muun muassa sekä varhaiskasvatuksen saatavuus, saavutettavuus ja laatu (Eurydice 2023).

Tarkastelluista 21 maasta Suomen

osallistumisaste oli niin 2000-luvun alkupuolella kuin vuosina 2017–2018 Euroopan keskitasoa. Suomea matalamman osallistumisasteen maat olivat tarkastelujakson lopulla kuitenkin jo kirineet eroa kiinni. Muihin Pohjoismaihin verrattuna osallistumisaste oli Suomessa jo tarkastelujakson alussa hieman matalampi, mutta tarkastelujakson aikana ero kasvoi entisestään.

Suomessa alle kolmevuotiaat lapset osallistuivat varhaiskasvatukseen Euroopan keskiarvoa harvemmin kaikkina tutkimuksen tarkasteluvuosina, kun taas esimerkiksi Tanskassa osallistumisaste on ollut korkea jo pitkään.

Kuvio 3. Varhaiskasvatuksen osallistumisaste alle 3-vuotiailla lapsilla vuosina 2004–2005 ja 2017–2018 (%), oikea y-akseli) ja eri-eriarvoisuuden keskiarvo eli prosenttiyksiköllinen ero (AME) äitien eri koulutusryhmien välillä (vasen y-akseli).

Korkeasti koulutettujen äitien lapset osallistuvat muita enemmän varhaiskasvatukseen

Lasten varhaiskasvatukseen osallistumisen eriarvoisuutta tarkasteltiin äidin koulutuksen perusteella ja verrattiin toisiinsa kolmea eri koulutusryhmää. Kun katsotaan osallistumisen eriytymistä äidin koulutuksen mukaan koko tarkastellulla ajanjaksoilla, Ranska, Alankomaat ja Belgia nousevat esiin hyvin eriarvoisina maina, kun taas Pohjoismaissa eriarvoisuus on vähäisempää (kuvio 3).

Suomessa eriytyminen koulutusryhmien välillä on Euroopan keskitasoa. Suurin ero alle kolmevuotiaiden lasten osallistumisessa varhaiskasvatukseen on matalasti ja korkeasti koulutettujen äitien välillä – yli 10 prosenttiyksikköä. Kahden muun vertailuparin keskinäiset erot ovat hieman pienempiä: ryhmien todennäköisyys käyttää varhaiskasvatusta eroaa toisistaan noin 6 prosenttiyksikköä.

Kun tarkastellaan koulutusryhmien välisten erojen kehitystä kaikissa tarkastelussa mukana olleissa maissa (kuvio 4), nähdään, että tasaisen kehityksen jälkeen varhaiskasvatukseen osallistumisen eriarvoisuus on kasvanut. Maiden tarkempi tarkastelu paljastaa, että eriarvoisuus on kasvanut erityisesti maissa, joissa osallistumisaste on

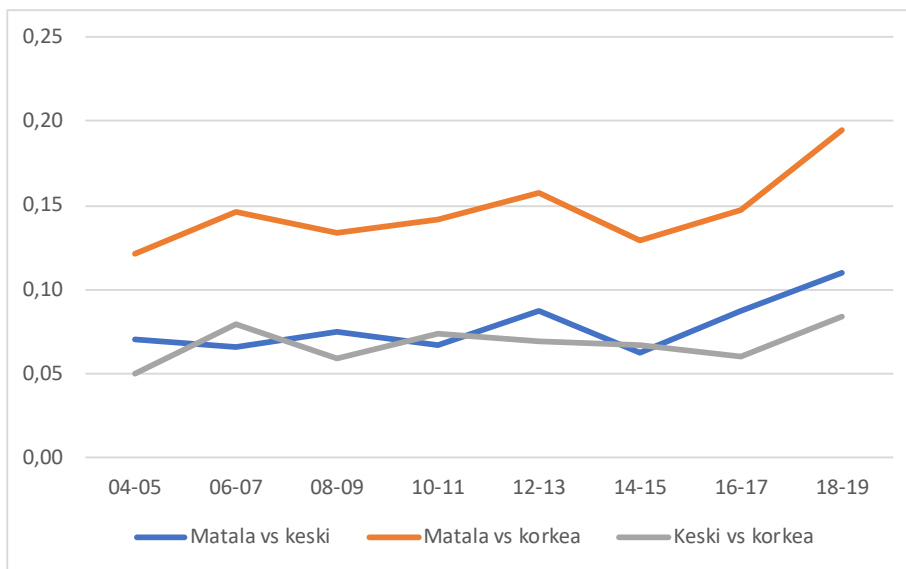
ollut aiemmin hyvin matala. Suurimmassa osassa maita eriarvoisuus on tarkastelujakson aikana pysynyt samalla tasolla, ja muutamissa maissa se on jopa vähentynyt tiettyjen koulutusparien välillä. (ks. tarkemmin Välimäki ym. 2024).

Suomessa koulutusryhmien erot alle kolmevuotiaiden lasten varhaiskasvatukseen osallistumisessa ovat pysyneet samalla tasolla koko tarkastelujakson ajan niin matalasti ja korkeasti koulutettujen kuin keskitasoisesti ja korkeasti koulutettujenkin äitien välillä. Sen sijaan matalasti ja keskitasoisesti koulutettujen äitien välisten erojen kehitystä on vaikeampaa analysoida, koska matalasti koulutettujen ryhmä on vuosi vuodelta pienempi.

Varhaiskasvatukseen osallistuminen edistää lasten yhdenvertaisuutta

Alle kolmevuotiaiden lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on yleistynyt Euroopassa 2000-luvun alusta lähtien lähes kaikissa maissa. Osallistumisaste on noussut myös Suomessa, mutta se on silti pysytellyt Euroopan keskiarvon alapuolella. Samaan aikaan maat, joissa osallistumisaste oli vielä tarkastelujakson alussa todella matala, ovat lähestyneet huomattavasti Suomen osallistumisasteen tasoa.

Samalla kun varhaiskasvatukseen osallis-

Kuvio 4. Koulutusryhmien erot alle kolmevuotiaan lapsen varhaiskasvatukseen osallistumisessa äidin koulutuksen mukaan Euroopassa vuosina 2004–2019 (%-yksikköä).

tumisaste on noussut, se on Euroopassa eriytnyt aiempaa vahvemmin lapsen äidin koulutuksen mukaan varsinkin 2020-luvulle tultaessa. Suomen tilanne on eriarvoisuuden osalta kuitenkin monia muita maita parempi, sillä koulutusryhmien erot ovat pysytelleet Euroopan keskiarvon tasolla. Eriarvoisuuden kehityksen tarkastelu osoittaa, että erot osallistumisasteessa ovat Suomessa pysyneet samalla tasolla erityisesti koulutuspareissa, joissa matalasti tai keskitasoisesti koulutettuja äitejä verrataan korkeasti koulutettuihin. Suomi on siten onnistunut kasvattamaan alle kolmevuotiaiden lasten varhaiskasvatukseen osallistumisastetta ilman, että äidin koulutustaan liittyvä eriarvoistuminen olisi samalla lisääntynyt. Toisaalta eriarvoisuutta ei ole kyetty myöskään vähentämään.

Monissa Euroopan maissa eriarvoisuus lasten varhaiskasvatukseen osallistumisessa johtuu ongelmista palvelujen saatavuudessa (Pavolini & Van Lancker, 2018). Euroopan neuvoston varhaiskasvatusta koskevat tavoitteet korostavat paitsi varhaiskasvatuspalveluiden saatavuutta, myös niiden saavutettavuutta, laatua ja kohtuuhintaisuutta sekä köyhyys- tai syrjäytymisvaarassa olevien lasten osallistumisen varmistamista. Näissä on kuitenkin vielä paljon eroja maiden välillä (Eurydice 2023).

Suomessa lapsella on subjektiivinen oikeus varhaiskasvatukseen vanhempainvapaan päättyessä, ja varhaiskasvatusmaksut ovat julkisen tuen myötä kohtuullisia. Pienituloisille palvelu on jopa täysin

maksuton. Alle kolmevuotiaiden matala osallistumisaste sekä koulutusryhmien väliset erot selittyvätkin varhaiskasvatukseen saatavuuden tai saavutettavuuden ongelmien sijaan pitkälti kotihoidon tuella, joka on suosittu etuus pikkulapsiperheissä. Matalammin koulutetut vanhemmat – lähinnä äidit – käyttävät kotihoidon tukea pidempään kuin korkeasti koulutetut (Österbacka & Räsänen 2022; Miettinen & Saarikallio-Torp, 2023). Yli kolmevuotiaiden lasten varhaiskasvatukseen osallistuminen on sen sijaan Suomessakin hyvin yleistä.

Suomessa vuonna 2020 perustettu sosiaaliturvakomitea on välimietinnössään (Valtioneuvosto 2023) esittänyt lastenhoidon etuus- ja palvelujärjestelmän uudistamista, jotta pienten lasten vanhempien kynnys palata työmarkkinoille madaltuisi. Varhaiskasvatukseen osallistumisasteen nostamisen keinoja vuonna 2017 selvittänyt asiantuntijaryhmä puolestaan on nostanut esille etenkin tarpeen huolehtia lasten yhtäläisistä oppimisen ja kasvun edellytyksistä heidän sosiaalisesta taustastaan riippumatta (Karila ym. 2017). Vailla peruskoulun jälkeistä tutkintoa olevilla vanhemmillä on korkeammin koulutettuja vanhempia matalampi työllisyys ja suurempi köyhyys- ja syrjäytymisriski, ja samalla heidän lapsensa osallistuvat varhaiskasvatukseen muita lapsia myöhemmässä iässä.

Lasten välisen eriytymisen ehkäisemiseksi tulisi pohtia sellaisia perhepoliittisia keinoja, jotka edistävät kaikkien lasten yhtäläisiä mahdollisuuksia osallistua

heidän kehitystään tukeviin, laadukkaisiin varhaiskasvatuspalveluihin.

Käytännössä huomio kohdistuu erityisesti varhaiskasvatuksen ja kotihoidontuen keskinäiseen suhteeseen sekä varhaiskasvatuksen hintaan ja laatuun. Niiden kehittämässä tulee ottaa huomioon paitsi vanhempien työllisyyden ja toimeentulon sekä sukupuolten tasa-arvon, myös lasten yhdenvertaisuuden vahvistaminen. Esimerkiksi kotihoidontuen kuntalisiin liittyvät ehdot, kuten mahdollinen vaatimus perheen kaikkien lasten hoitamisesta kotona, voivat estää kotona hoidettavan pienen lapsen isompien sisarusten osallistumisen varhaiskasvatukseen.

Myös koulutus- ja työllisyyspolitiikka sekä työelämän laatu ja ansiotyön ja perheen yhteensovittamisen mahdollisuudet ovat tärkeitä keinoja vähentää eriarvoisuutta sekä lapsilla että vanhemmilla. Esimerkiksi maahanmuuttujataustaisten ja heikossa työmarkkina-asemassa olevien äitien työllisyyden tukeminen on tärkeä keino tässä.

Aineisto ja metodit

Tutkimuksen aineistona käytettiin EU-SILC-väestökyselyn (European Union Statistics on Income and Living Conditions) aineistoa vuosilta 2004–2019. Tutkimus kattaa 21 maata ja mukana on yhteensä 160 999 äitiä.

Eriarvoisuuslaskemissa kaksi tutkimusvuotta yhdistettiin, jotta tapausten määrä saatiin riittävän suureksi. Tällöin myös arvot ovat vakaampia. Erot eri väestöryhmien välillä saatiin laskemalla logistinen regressiomalli, jossa alle 3-vuotiaan lapsen varhaiskasvatukseen osallistumista ennustettiin äidin koulutuksella. Tulokset esitetään marginaaliefektikertoimina (average marginal effect), mikä mahdollistaa yhteyksien voimakkuuden vertailun eri mallien välillä.

Lisätietoja

tutkija Sanni Välimäki, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (sanni.valimaki@thl.fi)

Lähteet

Eurydice (2023). Structural indicators for monitoring education and training systems in Europe – 2023: Early childhood education and care. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Karila, K., Kosonen, T. & Järvenkallas, S. (2017). [Varhaiskasvatuksen kehittämisen tiekartta vuosille 2017–2030: Suuntaviivat varhaiskasvatukseen osallistumisasteen nostamiseen sekä päiväkotien henkilöstön osaamisen, henkilöstörakenteen ja koulutuksen kehittämiseen](#). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:30. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Miettinen, A. & Saarikallio-Torp, M. (2023). [Äitien kotihoidon tukijaksot lyhentyneet – väestöryhmittäiset erot yhä suuria](#). Yhteiskuntapolitiikka 88 (2023):2.

Pavolini, E. & Van Lancker, W. (2018). [The Matthew effect in childcare use: A matter of policies or preferences?](#) Journal of European Public Policy, 25(6), 878–893.

Valtioneuvosto (2023). [Sosiaaliturvakomitean välimietintö](#). Valtioneuvoston julkaisuja 2023:26.

Van Huizen, T. & Plantenga, J. (2018). [Do children benefit from universal early childhood education and care? A meta-analysis of evidence from natural experiments](#). Economics of Education Review, 66, 206–222.

Välimäki S., Lammi-Taskula J., Mesiäislehto M. & Närvi J. (2024). [Growing inequality and diverging paths in early childhood education and care: Educational disparities in Europe](#). INVEST working paper 87/2024 & FLUX working paper 16/2024.